ФУҚАРОЛАР ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН ЖАМОАТ ЭКОЛОГИК МОНИТОРИНГИНИ ЮРИТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ

Сувонқулов Жамшид Абдулаҳадович
Жиззах давлат педагогика унивурситети доценти

Аннотация: *Ушбу мақолада фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг экологик мониторингни юритишда иштирок этишининг ҳуқуқий механизмлари етарли эмаслиги танқидий таҳлил қилинди. Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг жамоатчилик экологик мониторинги тушунчасига илк бор муаллифлик таърифи берилди.*

Таянч сўзлар: *экологик мониторинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг жамоатчилик экологик мониторинги, табиат муҳофазаси.*

Ўзбекистон Республикаси “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Қонуннинг 11-моддасида фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг қуйидаги экологик ваколатлари кўрсатилган [1]:

- тегишли ҳудудда қонунлар ва бошқа қонун ҳужжатларининг ижро этилиши, жумладан, “Экологик назорат тўғрисида”ги Қонуннинг ижро этилиши устидан жамоатчилик асосида назорат юритади,

- ерлардан фойдаланиш ва уларни муҳофаза этиш устидан жамоатчилик назоратини амалга оширади,

- атроф муҳитни муҳофаза қилиш, ҳудуднинг санитария ҳолати, уни ободонлаштириш ҳамда кўкаламзорлаштириш масалалари юзасидан ўз ваколати доирасида тегишли ҳудудда жойлашган корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар раҳбарларининг, шу жумладан, экологик мониторинг юритадиган экологик ташкилотлар раҳбарларининг ҳисоботларини эшитади ҳамда уларнинг натижалари бўйича қарорлар қабул қилади;

- атроф муҳитни муҳофаза қилишга кўмаклашади.

Муаммонинг долзарблиги яна шундаки, бугунги кунда экологик мониторинг юритилиши жараёнларига фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари етарлича жалб қилинмаётганлигида, экологик мониторингни юритиш бўйича фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг амалиёти мавжуд эмаслигида, бу борада фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари иштирокини назарда тутадиган қонунчилик ҳужжатларини амалга оширишнинг ҳуқуқий механизмлари яратилмаганлигида, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг экологик мониторингни юритиш ваколатларини амалга ошириш механизмларини ишлаб чиқиш ва тадбиқ этиш масаласи жуда муҳим аҳамият касб этаётганлигида намоён бўлади.

Шунинг учун бу борадаги илмий тадқиқотларни амалга ошириш асосида фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг табиатни муҳофаза қилиш фаолиятини, хусусан, уларнинг экологик мониторингни юритиш бўйича фаолиятини ҳар томонлама ўрганиш ҳамда тегишли илмий хулосалар қилиш, қонунчилик ва амалиётни ривожлантириш бўйича таклифлар бериш зарурияти мавжуд.

Ислоҳотларнинг туб моҳиятида аҳоли учун муносиб ҳаёт даражаси ва сифатини таъминлаш ётиши тўғрисидаги концептуал ғояни ҳамда долзарб экологик муаммоларни Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёев ҳам алоҳида таъкидлаб ўтганлар” [8].

Шуни эътироф этиш лозимки, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг экологик мониторинг юритишда иштироки айрим тадқиқотчилар томонидан илгари ҳам эътироф этилган [9].

Ўзбекистонда экологик мониторинг юритишда фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари иштирокининг айрим жиҳатлари ёритилган. Жумладан, Ш.Файзиев [2], Ж. Холмуминов [3], Ю.Жураев [4], Б.Усмонов [5], Ж.Сафаров [6], Х.Исанов [7] ларнинг илмий ишларида мазкур масалалар қисман таҳлил этилган.

Ҳуқуқшунос олим Х.Р.Исановнинг давлат экологик мониторингини ҳуқуқий таъминлаш муаммоларига бағишланган тадқиқот иши алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, бундан у экологик мониторингни амалга ошириш фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари ва фуқароларга ҳам хос бўлган фаолиятдир, деган хулосага келган [10].

Экологик мониторингнинг юритилишида фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг иштирокини белгилайдиган ҳуқуқий асослар миллий қонунчилигимизда умумий ва махсус тарзда мустаҳкамланган.

Жумладан, 2013 йилдаги “Экологик назорат тўғрисида” ги Қонуннинг 19-моддасида жамоатчилик экологик назорати фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролар томонидан амалга оширилади, деб белгиланган бўлса, 20-моддаси 1-қисмида эса атроф муҳит мониторинги экологик назорат шакли сифатида белгиланган [11].

Ушбу нормада фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг экологик мониторинг юритиш масаласи умумий акс эттирилган бўлса, мазкур Қонуннинг 20-моддаси 5-қисмига кўра, жамоатчилик экологик назорати атроф муҳит ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланишнинг ҳолатини таҳлил қилиш ва баҳолаш (яъни, экологик мониторинг қилиш – муаллиф фикри), шунингдек жамоатчилик фикрини ўрганиш орқали амалга оширилиши мумкин, дейилган.

Бу эса бизга фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан экологик назорат шакли бўлган экологик мониторингни амалга оширишда иштирок этиши мумкинлиги аниқ белгиланганлигини билдиради.

Бироқ, “Экологик назорат тўғрисида” ги Қонуннинг ушбу қоидалари бажарилишини ўрганиш жараёнлари шуни кўрсатадики, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг экологик мониторинг юритишда иштирок этиши ҳолатлари бўйича бирон – бир ҳужжат учратиш қийин. Бу эса амалиёт мавжуд эмаслигини, уни амалиётга тадбиқ этиш бўйича муҳим чора-тадбирларни белгилаш, аниқ механизмларни яратиш ва жорий қилишга яна бир бор давлат ва жамоатчилик эътиборини қаратиш мақсадга мувофиқлигини билдиради.

Демак, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари ўз ҳудудларидаги корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг фаолиятлари жараёнида юзага келадиган экологик ҳолатни кузатиб бориши, салбий ўзгаришлар ҳақида тегишли идораларга хабар бериши, табиатга етказилаётган салбий ҳолатни бартараф этиш бўйича тақдимномалар чиқариши, уларнинг аҳоли саломатлигига таъсирини баҳолаши каби ўзига хос жамоатчилик шаклидаги экологик мониторинг юритиши мумкин.

Фуқаролар йиғини мониторинг натижалари хусусида ўз кузатувлари доирасида Экология ва табиатни муҳофаза қилиш, ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш бўйича комиссиясининг атроф муҳит ҳолатига оид реал ҳисоботини эшитиши, ўз ҳудудидаги корхоналар муассасалар ва ташкилотларнинг, атроф муҳит ҳолати бўйича ҳисоботини эшитиши, аҳолининг фикрини эшитиши орқали олинган маълумотларнинг умумлаштирилиши, таҳлил қилиниши, баҳоланиши ва муаммони бартараф қилиш бўйича чора-тадбирларнинг белгиланишида, биз жамоат экологик мониторингининг амалга оширилиш механизмлари намоён бўлишини кўришимиз мумкин бўлади.

Юқоридагилардан экологик мониторингни юритишда фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари иштирокининг қуйидаги тушунчасини бериш мумкин деб ўйлаймиз:

Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг жамоатчилик экологик мониторинги – бу фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан тегишли ҳудуддаги атроф табиий

муҳитнинг ҳолатини ва унга кўрсатилаётган таъсирларни ўрганиш, табиий ресурслардан фойдаланилишини таҳлил қилиш, ҳисобга олиш, уларга баҳо бериш ва хулоса қилиш орқали иштирок этишидир.

Демак, Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг жамоатчилик экологик мониторингини юритишда иштирок этиш жараёни қуйидаги бешта усулда намоён бўлади: тегишли ҳудуддаги табиат объектларидан фойдаланиш ва муҳофаза қилиниши жараёнларини ўрганиш,таҳлил қилиш, ҳисобга олиш, баҳо бериш, хулоса қилиш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1.Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2019 йил учун мўлжалланган энг муҳим устувор вазифалар ҳақидаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // www.president.uz

2. Файзиев Ш.Х. Теоретические проблемы правового обеспечения экологической политики Республики Узбекистан. Дис. ... док. юрид. наук. –Ташкент: ТГЮИ, 2004. – 348 с.

3. Холмуминов Ж.Т. Эколого-правовые проблемы рационального использования и охраны орошаемых земель в Республике Узбекистан: Автореф. дис... докт.юр.наук. –Алма-ата, 1997. –45с.

4. Жураев Ю.А. Право и управление в области использования и охраны природной среды Республики Узбекистан: Дис. ... докт. юрид. наук. –М., 1996. – С. 362.

5. Усмонов М.Б., Рустамбоев М.Ҳ., Холмўминов Ж.Т ва бошқалар. Экология ҳуқуқи. Дарслик.-Тошкент.: Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси. 2001.-325 б.

6. Сафаров Ж.И. Ўзбекистон Республикасида экологик қонунчиликни тизимлаштириш ва кодификациялаш масалалари. Юрид.фан. номз. Дисс., Т., ТДЮИ, 2011., -216 б.

7. Исанов Х.Р. Давлат экологик мониторингини ҳуқуқий таъминлаш муаммолари. Юрид.фан.номзоди ... Дисс. – Тошкент, 2009 й. 43,87 бетлар.

8. Бу ҳақда батафсил қаранг: Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 15 январда мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги “Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак” деб номланган маърузаси.; Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар Стратегияси тўғрисида” ги Фармони; Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 – 2018 йил декабридаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // www.Lex.uz,

9. Файзиев Ш.Х. Теоритические проблемы правового обеспечения экологической политики Республики Узбекистан. – Ташкент: Издательство ТГЮИ, 2004; Холмўминов Ж.Т. Табиий ресурслардан фойдаланиш ва муҳофаза қилишнинг қилишнинг экологик-ҳуқуқий муаммолари. -Тошкент: Фалсафа ва ҳуқуқ институти нашриёти, 2009, -240 б.

10. Х.Р.Исанов. Давлат экологик мониторингини ҳуқуқий таъминлаш муаммолари. Юрид.фан.номзоди ... Дисс. – Тошкент, 2009 й. 43,87 бетлар.

11. “Экологик назорат тўғрисида” ги Қонун. // www.Lex.uz